

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

ΠΟΛΙΤΙΚΑΙ

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

56. Ἰωάννη τῷ ἀδελφῷ χαίρειν.

Τὴν σὴν ἐκομισάμενην ἐπιστολὴν δάκρυσιν ὑποβρύχιον, κατολοφυρομένην τὰ σοί τε συμβάντα καὶ τῇ πατρίδι καὶ πᾶσι καὶ πάσαις, τοῖς αὐτοῦ λαγοῦσι τὴν οἴκησιν. Καὶ συνοδύρομαι λοιπόν, καὶ τὸ κοινὸν τοῦτο συνάχομαι πένθιμον.

Συναπερρύτη ἄρα καὶ συνεκλύσθη καὶ Χίος τῷ χεύματι τοῦ ὑπάρχοντος πολέμου, Χίος τὸ ἀμιγές καὶ ἀνόθευτον λείψανον τῆς πάσης Ἑλλάδος, Χίος τὸ ἄσυλον τῆς ὀρθοδόξου θρησκείας, τῶν ἐν τῷ πελάγει νήσων ἡ εὐανθεστάτη βασιλὶς, ὁ ἐπίγειος παράδεισος, τὸ τῆς οἰκουμένης ἐμπόριον. Καὶ ἐάλω μὲν ἄρτι, καὶ ἐσχύλευται,¹⁾ καὶ ἀνεσάθη· ἀλώσεται δὲ τὴν τελευταίαν μετ' οὐ πολὺ ἄλωσιν καὶ σκυλευθήσεται καὶ ἀνδραποδισθήσεται καὶ γενήσεται ἐκ βάρων ἀνάστατος· οὐδὲ γὰρ ἀνασχετὸν ἡγήσεται ὁ βασιλεὺς τὴν αὐτόθι τῶν Ἑνετῶν παραμονήν· ἀλλ' ὅσον οὐπω πλήθεσι στρατευμάτων συναλισθεῖσι²⁾ συγκρυφθήσεται· καὶ ἔσται καὶ αὐθις βραχὺ τι πολέμου παρανάλωμα, καὶ κερδανοῦσιν οἱ πολέμιοι τὴν ἔξωσιν, πρὸς δὲ καὶ τοσούτων χριστωνύμων τὴν πτώχευσιν καὶ τὴν αἰγμάλωτευσιν, πρὸςθες καὶ τὴν οὐκ ὀλίγων ἐξωμοσίαν, καί, συνελόντι φάναι, τοιοῦτου φιλοχρίστου πολιτεύματος τὴν ἄρδην ἀνάστασιν καὶ παντελῆ ἐρημίαν σὺν τοσούτων ναῶν ἀνασκαφῇ καὶ μετατροπῇ. Τότε γὰρ ἐπικλύσει ὅποσα δεινὰ παρὰ τῶν Ὀθωμανῶν εἰώθασιν ἐντρίβεσθαι τοῖς Χριστιανοῖς, ὀπηνίκα χαλεπαίνωσι καὶ τιμωρεῖσθαι δικαίως αὐτοὺς ὑπολάβωσιν.

Τοῦτο τῆτες τὸ ἀνδραγάθημα τῶν Ἑνετῶν, οὗτος ὁ θρίαμβος, αὕτη ἡ πομπεία καὶ τὸ τρόπαιον τοῦτο· χριστιανῶν ἀλύσεις, ἀλύσεων δοῦπος, εἰκόνων κατάπτωσις, παρθένων καὶ νέων διαφθοραὶ καὶ ὑπερορίαι καὶ ἐξωμοσίαι. Εὐγε τῆς ἀριστείας, εὐγε τῆς στρατηγίας! οὐκ ἠδέσθησαν οἱ

1) 21 Σεπτ. 1694

2) «συναλισθεῖσι»

γεννάδει τοὺς προγενεστέρους αὐτῶν, οἷς δι' ὄλου τοῦ κρητικοῦ πολέμου οὐχί τι τετόλμηται τοιοῦτον. Οὐκ ἠδέσθησαν οἱ ἥρωες τὸ σφῶν σέβας, ὁ θρησκευοῦσι καὶ ἀγιστεύουσιν οἱ τὴν Χίον ἐποικοῦντες οὐκ ὀλίγοι· ἀλλ' εὐτελές ἔρμαιον, ἀλλὰ κούφην καὶ εὐεπιχείρητον λείαν περὶ πλείονος ἔθεντο μεγάλης Χριστιανῶν ἐξωλείας οἱ εὐσεβεῖς, οἱ δίκαιοι, οἱ πρᾶοι καὶ ἐλεήμονες, οἱ φιλόχριστοι καὶ φιλέλληνες, οἱ πολεμεῖν ὑπὲρ Χριστοῦ φρονηματιῶντες καὶ ἐπὶ τούτῳ σφόδρα τυφροῦμενοι καὶ γλιθῶντες· Χριστιανούς ἀπολλύουσιν οἱ Χριστοῦ προασπίζεσθαι γαυριῶντες. Καὶ καταπενθοῦμεν ἄρα τὸ τε προκατειληφός, τὸ τε ἐπιὸν ἀτύχημα τῆς ἐνεγκάσης.

Σοὶ δέ, ὦ φίλτατε καὶ τριπόθητε, ποῖον καὶ ὑπαγορεύσω παραμύθιον; ποῖόν σου τῷ τραύματι τὸ ἀνώδυνον ἐπιθήσω; ὅς οὐδὲν μείον ὑποπέπτωκα καὶ ἤλωκα τῷ πάθει τούτῳ, καὶ παραμυθίας ἐνδέομαι, μήτοιγε παρηγορήσασθαι ἕτερον. Καὶ γὰρ λογισμοὶ ποικίλοι, βαρεῖς δὲ πάντες καὶ ἐξ ἴσου ἀλεγεινοὶ τῇ ψυχῇ προσβαλόντες ἀθρόοι δεινῶς αὐτὴν κατατρυχοῦσιν. Ἄρα γε περίεστιν ὁ πατρῷος οἶκος; ἄρα γε πνέουσιν ἔτι οἱ τὸ γένος ἐγγυτάτω; ὅπερ ἄηθες ἐπίπαν ἐν ἀλώσεσι καὶ μεταβολαῖς ἐνυαλίαις. Καὶ ποταπὴ ἄρα γε ἡ ἐν τούτῳ ἐπήρεια καὶ συμφορὰ; τί γεγόνασι τὰ θήλεα; τί τὰ βρέφη; οἷς ἱκανὸν εἰς ἀποφυγὴν πάθος τὸ δεῖμα τοῦ παθήματος.

Τί δὲ καὶ περὶ σοῦ ἠγησαίμην, πολέμου τυφῶνα μηδέποτε τοιοῦτον ἰδόντος, ἤδη δὲ καὶ ὑπὸ γήρως ἀπηυδηκότος; Ἄλλ' εἶθε μὴ σεαυτῷ ἐπιλείψοις· ἀλλὰ γένοιο αὐτὸς ἑαυτῷ βακτηρία καὶ παραμύθιον, Θεῷ τὰς ἐλπίδας ἀναρτώμενος. Σὺν αὐτῷ γὰρ πᾶς καὶ γελᾷ κώδύρεται, τὸ τοῦ λόγου. Τάχα γὰρ καθάπερ ἀπὸ τῆς βελτίονος τύχης ἐξαπιναιῶς χαμαῖζε μεταπίπτομεν, οὕτω τοι ἀπὸ τῆς σκαιᾶς ἔσθ' ὅτ' ἀδοκῆτως ἐπὶ τὴν ἀγαθὴν ἀναχθείμην, ἣν ἄξιοι φανῶμεν τῷ κρείττονι. Καὶ ταύτη γοῦν, ἣ δυνάμεως ἔχομεν, ὡς ἄνωθεν χορηγηθησομένη, ἑαυτοὺς συμφυλάσσοντες, τοῖς περιστάσι δεινοῖς γενναίως ἀπαντησόμεθα. Ἐρρωσο.

57. Τοῖς δεπουτάτοις Χίου.

Ὅποσα τοῖς πρέσβεσιν ὑμῶν συναντελαβόμην καὶ συνηγωνισάμην, τοῖς ἔναγχος ἀφικομένοις εἰς τὴν μοναρχικὴν Πύλην καὶ ποτνωμένοις,

ὅπως διὰ βασιλικῶν νέων συμβολαίων ¹⁾ τὴν πρὶν ἀναλάβοιτε αὐτονομίαν καὶ ἐλευθερίαν, ὧν ἐξεπεπτώκειτε τῇ ὑποχειρώσει καὶ τῇ καταδυναστείᾳ τῶν Ἑνετῶν, αὐτά τε τὰ πράγματα καὶ ὁ τῶν πρέσβειων λόγος, ὁπότεν ἐπανεέλθωσιν, ἐπιδηλώσει σαφῶς. Ἦ γὰρ ἡμῶν ἀφήγησις κόμπον ἔξει πολύν, εἰ καὶ μείω τοῦ μεγέθους τῶν συμπεπραγμένων. Ὑμεῖς δέ, τῆς ὑπαρχούσης εὐποιίας τὰς χάριτας ταῖς ὑπὲρ ἡμῶν εὐχαῖς ὠμολογηκότες, τῇ χρεῖα πάλιν ἐξεσθέ με προθυμότατον. Ἐρρωσθε.

58. Ἀ ν ω ν ὄ μ ω . ²⁾

Σὺ μὲν, ὦ ἄγαθέ, ἤδη καὶ τέρπη διὰ τὴν ἐγγειρισθεῖσάν μοι παρὰ τοῦ κρατοῦντος ἀξίαν, καὶ τὴν ἐν τῇ ψυχῇ χαρὰν διὰ γραμμάτων γνῶριμον ἐμοὶ ποιούμενος πολλὴν τινα πρὸς ἐμὲ εὐνοίαν ἐμφανίζεις. Ἐγὼ δὲ ὄλος εἰμι φροντίς, ὄλος ὀρρωδία καὶ φόβος· καὶ γὰρ φροντίζω ὅπως ἔξω καλῶς χειρίσασθαι τὸ ἐμπιστευθέν μοι λειτούργημα· καὶ ὀρρωδῶ, μήπου, ζήλω τῷ πρὸς τὸν κρατοῦντα παρακρουσθεῖς, Θεῷ προσκρούσω, ἢ, διὰ τὴν εἰς Θεὸν εὐσέβειαν, τοῦ ἄρχοντος τὴν γνώμην ἐν τισὶ παραδραμῶν, τὴν ὀργὴν ἐκείνου κατ' ἐμοῦ διεγείρω. Ἀμφίκριμα γάρ, ὡς οἶσθα, τὰ πολλὰ τῶν ἐν πολιτεύμασιν ὑπουργημάτων, καὶ μάλιστα ὁπότε τις ἀλλοφύλοις δουλεύειν ὑπάγοιτο, μεγάλον ὑφίσταται κίνδυνον. Διὰ ταῦτα τοίνυν δέους ἐμπλεῶς εἰμι καὶ πτοίας, καὶ παρ' ἡμῶν τῶν φιλοῦντων εὐχῶν μᾶλλον χρήζω ἢ συγχαριστηρίων ἐπιστολῶν.

59. Ἀ ν ω ν ὄ μ ω .

Δεκαετίαν ἔλην βασιλικῶν ἀναλωμάτων ἐξετάσαι, καὶ τὰ μὴ ἐν δέουσι ³⁾ δεδαπανημένα κοινὰ χρήματα συνᾶραι καὶ καταγγεῖλαι τοῖς κρατοῦσι προσταττόμενος, οὐ παρὰ τὸ εἶκός ἀγανακτεῖς καὶ πρὸς τὴν

¹⁾ 1696, ἰαν. 6.

²⁾ Ἀπὸ Σοφίας, 1698.

³⁾ «τὰ ἐνδέουσι»

ἐγγείρησιν ἀπορραθυμείς. Οἱ γὰρ τῶν κοινῶν χρημάτων φθορεῖς, οἱ τὸν τοιοῦτον σφετερισμὸν τετολμηκότες, οὐκ εὐτελεῖς εἰσιν οὐδὲ ἀσθενεῖς, ἀλλ' ὅποσοι λίαν ἰσχυροὶ καὶ τῷ μεγέθει τοῦ ἀξιώματος ἀποκρύψαι δυνάμενοι τὸ ἀδίκημα καὶ τὸ πλημμέλημα, πρὸς δὲ καὶ φοβεροὶ τοῖς εἰδόσι καὶ τοῖς ποιήσουσι τὴν εἰσαγγελίαν ἐπιβλαβεῖς· καὶ εἴ ποτε καὶ κατηγορηθεῖεν, ἀπολογηθῆναί τε ἔτοιμοι καὶ τρέψαι τὴν βασιλικὴν ὄργην ἐπὶ τὴν κεφαλὴν τῶν κατηγορηκότων. Τί γοῦν ἐπὶ τοῦτο πρακτέον, καθ' ἑαυτὸν τε διαφέρῃ καὶ τοὺς φιλοῦντας ἀναπυθάνῃ.

Ἐγρήν σὺν ἀποφυγῇ χρῆσθαι, εἰ δυνατόν, ἀνεπιτηδειότητα πρὸς τοῦργον ἀνατεινόμενον. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἀδιάδραστος ἐπίκειται ἀνάγκη, τοῦ κρατοῦντος ἐπιτελλομένου, καὶ σὲ ἐπὶ τὸ κατόρθωμα διαρκοῦντα γινώσκοντος, φέρε τῇ μετουσίᾳ καὶ τῇ μετοχῇ τῆς ἀνάγκης τὸ ἐντεῦθεν ἀναφυόμενον μῖσος μερισάμενος, ὅσον γε ἐφικτόν, σεαυτὸν τοῦ μίσους ἀπάλλαξον.

Καὶ δῆτα τοῦ ἔργου τὸ μέγεθος προτεινόμενος, κοινωνοὺς σοι παραταχθῆναι μεθ' ὀπόσης οἷός τε εἶ ἐνστάσεως αἴτησον. Λίτησον δὲ τοὺς ὀνομαστοτάτους καὶ ἰσχυροτάτους, ἵνα πλείοσι κοινούμενον ἢ τὸ λειτούργημα, καὶ ἢ παρ' αὐτοῦ βλάβη καὶ λύπη ἢ μηδόλως ἢ ἐπὶ μέρους σου καθάψηται. Καὶ γὰρ ὧν αἱ ἀποβάσεις ἀμφίβολοι καὶ ἐπικίνδυνοι, τούτων τὰς ἐγγειρήσεις κοινωνία καὶ ἑταιρία παραμειουμένας ¹⁾ παραδέχασθαι φιλοῦσιν ὅποσοι νουνεχεῖς καὶ τῆς ἰδίας σωτηρίας ἄγαν εἰσὶν ἐπιμεληταί.

60. Ἀ ν ω ν ὄ μ ω .

Διὰ πολλῆς ἀποκεχρημένου σοι πικρίας καὶ ὠμότητος τοῦ ἄρχειν εἰληγότες αὐτόθι, λίαν χαλεπῶς ἔχων καὶ ἀθυμῶν, τίνι ἄρα μεθόδῳ προσήκει πρὸς τὴν τοιαύτην ἀπαντῆσαι περιπέτειαν καὶ δεινοῦ πάντως ὀλεθρίου περιγενέσθαι, μετὰ σπουδῆς ἀναπυθάνῃ παρὰ φίλου, ὡς φῆς,

¹⁾ « παραμειουμένων »

πιστοῦ καὶ πείραν εὐληφότες πολιτικῶν ἀνέκαθεν πραγμάτων, διὰ τε διηνεκοῦς ἱστορίας ἐντευξίν, τῆς κοινῆς διδασκάλου, διὰ τε ποικίλης ἀνωμαλίας καὶ ἀγχιστρόφου τύχης καὶ παντοδαπῆς συμφορᾶς αἰσθησιν. Μηδενὶ γὰρ οὕτως ὁ βίος συμπτώσει πέφυρται ἐναντίας, τῆς τύχης ὅτε μὲν ἤδιστα σαινούσης καὶ προσηνῶς μειδιώσης, ὅτε δὲ στυγναζούσης καὶ πάντως ἀπεσκληκυίας· καὶ κομψῶς ἄρα καὶ κατὰ χροδὴν. Ταῦτα γὰρ ἐπιζητεῖται τὰ δύο ὅτι μάλιστα τῷ βουλῆν ὑποτιθέναι μέλλοντι, τό τε εὐνοϊκῶς διακεῖσθαι τῷ βουλευομένῳ, τό τε διὰ πολυσχιδοῦς τύχης διάπειραν πραγμάτων ἐσχηκέναι μεγάλων· ἐμοὶ δὲ καὶ τοῦτο πρόσ-εστιν, ὅτι, εὐτυχοῦντος σοῦ, οὐκ ὀλίγων ἀγαθῶν ἀπολαύομαι.

Πρώτως ἄρα εὖ ἴσθι, ὅτι ὁ χρόνίζειν εἰδῶς, οἶδε καὶ κυριεύειν. Καὶ δῆτα ἐν γε τοῖς τοιούτοις δεινοῖς ἀνοχῆς δεῖ μακρᾶς ¹⁾ τῷ καιρῷ δουλεύουσιν, ἐπειδὴν ὁ καιρὸς οὐκ ἐφ' ἡμῖν ἦ, ἀλλ' ἡμῶν αὐτὸς κατατυράννη, Θεοῦ ταῦτα τοῖς ἡμετέροις πλημμελήμασιν ἀντιδιδόντος. Ἄνεχόμεθα δὲ μετὰ μακροθυμίας, εὖ εἰδότες, ὅτι ἄστατος ἡ τύχη· καὶ ὡς ἀπὸ εὐνοῦ καὶ φιλίου ἐπὶ τὴν δυσμενῆ καὶ σκαιάν, οὕτως ἀπὸ χαλεπῆς καὶ χθαμαλῆς ἐπὶ τὴν βελτίω καὶ φαιδρότεραν εἴωθε μεταβάλλειν. Καὶ τίκει ἄρ' οὖν ὁ χρόνος συνδρομὴν πραγμάτων ἀπρονοήτων, νῦν μὲν εἰς σωτηρίαν καὶ εὐτύχημα πολλῶν, τῶν ἐξαισίοις συμφοραῖς ἐγκαλινδουμένων καὶ σχεδὸν ἀπεγνωκότων τὸν ἅπαντα βίον, νῦν δὲ εἰς ἐξώλειαν καὶ καταστροφὴν τῶν εὐτυχεῖν οἰομένων, καὶ ἄγαν τοῖς ὑπάρχουσιν ἀγαθοῖς ἐπηρμένων καὶ ταῖς δυνάμεσιν, ὡς γε κατὰ τὸ ἀνθρώπειον, δυσπαθεστάτων καὶ ἀρραγεστάτων. Ὡς τε οὐκ ὀρθῶς ἂν εἴποι τις, οὔτε τοὺς εὐτυχοῦντας εὐτυχεῖς, ἅτε δὴ μετ' οὐ πολὺ μέλλοντας ἀθλιότητι περιπεσεῖν, οὔτε τοὺς δυστυχοῦντας δυστυχεῖς, ὡς μετ' ὀλίγον αὖθις ἀγαθῆς τύχης συζήσοντας. Τοιαύτη ροπῆ καὶ μεταβολῆ πέφυκεν ὑποκεῖσθαι τὰ ἀνθρώπινα. Καὶ δῆτα πρὸς τὸ μέλλον ἀποβλέποντι μετὰ χρηστῆς ἐλπίδος καὶ θυμήρεσι λογισμοῖς θάλλονται τὴν ψυχὴν ἀνεκτά σοι γενέσθω τὰ ἐπείγοντα δεινὰ καὶ χαλεπά, τῶν μὲν παρόντων ἐπιμελουμένων, τὸ δ' ἐπιὸν προσδοκωμένῳ.

Καὶ αὕτη μὲν, ὡς ἔφην, ἀπὸ τῆς ἀνοχῆς καὶ τῆς γενναϊότητος ἡ πρώτη θεραπεία· πρὸς δὲ καὶ ἀπὸ τῆς περιτρονήσεως τῶν ἀντιπιπτόντων

¹⁾ « μακρᾶς »

μεγάλην ἔξεστί σοι παραμυθίαν ἀρύσασθαι. Καὶ περιφρονήσεις τοιγαροῦν, εἴαν ἐπικρατῆς αὐτῶν ἔσῃ, μηδαμῶς ὀκλάσας, οὐδ' εἰς γόνυ κάμψας, ἀλλὰ διὰ παντός ὀλιγωρία χρώμενος καὶ μεγαλονοία διατρέχων αὐτά, ἅτε δὴ κατὰ ἴστον ἀράχνης οὐρίῳ πνεύματι διαρραγησόμενα ¹⁾ καὶ σκεδασθησόμενα παντελῶς.

Ἐπὶ δὲ τούτοις οὐ σμικρὰν ἢ περίνοια παρέξει σοι βοήθειαν καὶ ὠφέλειαν. Ἔστι δὲ αὕτη ἀγγίστροφος τῶν ἐν δέοντι ἐγχειρημάτων περιωπή, ²⁾ ὧν ἓνα τολμήσω σοι παραθέσθαι τῇ μνήμῃ. Ὡς ἐνὶ τῶν παρὰ τοῦ τυράννου κακῶν ἀναισθησίαν ὑποκρίνου, καὶ τῶν οὐκ ἐν δίκῃ προστριβομένων πληγῶν ὡς εὐεργετημάτων ἀπολαύοντα σεαυτὸν ἐπιδείκνυε, τὴν μὲν χρημάτων ἀφαίρεσιν ὡσπερὶ ζωῆς λύτρα διαβοῶν· ὑπὲρ αὐτῆς, σωζομένης, χάριτας ὁμολόγει· τὰ δὲ δεσμά, εἰ καὶ τούτοις ἔσῃ πέπεδημένος, καὶ τὴν φυλακὴν σβεστήριον μίσους ἐχθρῶν ὀνομάζων, καὶ ὅτι οὐκ ἂν ἄλλως ἦν περισωθῆναι τῶν συκοφαντημάτων μὴ ταῦτα πεπονθότα· τὴν δὲ ὑπερορίαν ἀνάπαυλαν, καὶ τὴν φυγὴν βασκαινόντων ὀφθαλμῶν στέρησιν ἀποκαλῶν· καὶ λοιπὸν αἰεὶ τεχναζόμενος καὶ καινοτομῶν ὀνόματα θήσεις τοῖς λυπηροτάτοις τὰ κάλλιστα, καὶ κακῶς πάσχων εὖ πεποιῆσθαι τὰ μέγιστα σεαυτὸν ὑπολαμβάνοντα παρέξεις. Τὸ γὰρ εὖ παθεῖν ἰσχυρὸν εἰς εὖνοιαν ἐπάραι τοὺς εὐεργετηκότας, ὡσπερὶ μισοῦσι τοὺς κακῶς πεποιημένους οἱ βλάψαντες. Μᾶλλον δὲ τοῖς ἀδικήμασιν εὐγνωμονοῦντά σε καὶ εὐνοοῦντα μηδὲν ἔλαττον ἰδῶν, ὁποῖόν τε ἔσεσθαι ποτε εὐεργετούμενον διανοούμενος, τάχ' ἂν καὶ εὐμενῶς διατεθῆσεται, καὶ εὐεργετεῖν ἄρξεται, καὶ τοῦ πλήθους τῶν δυσμεναινόντων ἔξω γενόμενον καὶ τῷ βαθμῷ τῶν φιλοῦντων πελάζοντά σε συνεικάσας, τοῖς φίλοις ἐγκαταλέξει καὶ τὴν παρὰ σοῦ φιλίαν ἀκραιφνεστάτην ἐλπίζει γενέσθαι, ὡς μηδέσι κακοῖς μεταπεσοῦσαν εἰς μῖσος. Εὐμετάβολον γὰρ τὸ ἀνθρώπινον· καὶ πολλοὺς φιλοῦντας εἶδομεν ὕστερον μέχρι θανάτου στυγοῦντας· καὶ ἀνάπαλιν, οὐκ ὀλίγους μισοῦντας καὶ δυσνοοῦντας ἀνέγνωμεν εὐνοϊκωτάτους γεγενῆσθαι καὶ ἠπιωτάτους. Καὶ διὰ ταῦτα φιλητέον αἰεὶ ὡς ἐχθραίνεσθαι μέλλοντας, καὶ ἐχθραينوμένους ὕβρεως φείδεσθαι καὶ βλάβης ἀριδῆλου ὡς ἔσομένους ἔπειτα φίλους.

¹⁾ Ἐπισ. καὶ Χειρ. «διαρρησόμενα»

²⁾ Ἐπ. καὶ Χειρ. «περισπή»

Καὶ τοῦτο δὲ φρενήρεσιν ἀνδράσι προσήκει, ἀναισθητοῦντας καὶ ἀνοηταίνοντας παρέχειν ἑαυτοὺς ἐν δέοντι καὶ Θεραπεύειν τοὺς ἀπεχθῶς ἔχοντας, ἵνα μὴ βλάβηται μειζρόνως, εἰ τοῦτο σφίσι οἶόν τε εἶη, ἀλλὰ διαδιδράσκοντας ὁμοίως ἐν ἅπασιν τοῖς τε λεγομένοις τοῖς τε πραττομένοις τὰς ὑπερβολὰς καὶ ἀκρότητας, ὡς ἀντιποιοιμένους αἰεὶ τοῦ μετρίου, ἐφ' ᾧ μὴ κατάδηλοι καὶ κατάφωροι γένωνται τῆς ἐνδομυχοῦσης διαθέσεως. Κλεψίνου γὰρ τὸ ἀνθρώπινον· καὶ ὑπόπτα αὐτῷ πάντα, καὶ γε μάλιστα τὰ μετὰ περιεργίας ἐσπουδασμένα καὶ μετὰ φιλοτιμίας ἐκπεπονημένα. Καὶ διὰ τοῦτο ἔστω σοι ἀνέκδοτον καὶ ἀκοινώνητον τὸ ἐμφωλεῦον πάθος. Καθάπερ γὰρ ἀσθενὴς στόμαχος ἐρυγγάνων προδίδωσιν ὅτι ἂν φάγη, καὶ κοῦφος ἄνθρωπος, τὸ λυποῦν ἐρευγόμενος, ἀλώσιμος γίγνεται, καὶ μάλιστα τοῖς παρεδρεύουσιν ὠτακουσταῖς, τοῖς πειρωμένοις ὁμοιοπαθείᾳ καὶ συνοδυρμῷ, ἅτε δελεάσμασιν, ἄγρας ἐγκρατεῖς γενέσθαι.

Ταῦτα μὲν οὖν ἐστὶν ἅπερ ὑποτίθημί σοι ἔς γε τὸ παρόν· Θεὸς δὲ τῶν δεινῶν, οἷς οἶδε τρόποις, ἀπαλλάξοι σέ τε καὶ μὲ συμπάσχοντα καὶ συναχθόμενον! Ἔρρωσο.

61. Ἀ ν ω ν ὑ μ ω.

Λίαν ἄσμενος ἐκομισάμην τὰ παρὰ τῆς σῆς λογιότητος γράμματα, καὶ ὅτι καλῶς ἔχει τὰ τε τοῦ σώματος καὶ τὴν λοιπὴν τύχην πάνυ τοι ἤσθην. Ἐπεὶ δὲ τὰ καθ' ἡμᾶς ὅπως διάκειται περιέργως ἀναπυθάνεται, φέρε συντόμως ζωγραφῆσω σοι ταῦτα. Κουρίζει γὰρ πως τὰ ἀλγεινὰ τῆς τούτων ἀρήγησις· πρὸς δὲ παρὰ τῆς ὑμετέρας συνέσεως εὐέλπιδές ἐσμεν εὑρέσθαι τινὰ βοήθειαν.

Ἴσθι τοίνυν κακῶς φέρεσθαι καὶ τὰ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὰ τῆς ἀρχῆς. Τὰ μὲν γάρ, καίπερ ἀγαθοῦ¹⁾ εὐμοιροῦντα τοῦ προστατεύοντος καὶ τὸν βίον ἀνεπιμώμου, τό τε κατ' αὐτὸν πνευματικῶς καὶ Θεαρέστως τὴν Ἐκκλησίαν διοικοῦντος, ἀλλ' ὅμως φειδομένου τῆς ράβδου (ἦν κατὰ

¹⁾ «καὶ παρ' ἀγαθοῦ»

τῶν ἀπαυθαδιαζόντων καὶ ὅποι ταῖς παραλόγοις αὐτῶν ὄρμαῖς φίλον παρασύρειν βουλομένων τοὺς νόμους, καὶ τοῦ δικαίου καταφρονούντων, ἐπανατείνειν χρέος ἀπαραίτητον ἔχει), ἄνω καὶ κάτω ἄγεται τὰ τῆς Ἐκκλησίας καὶ φέρεται. Ἡ δικαιοσύνη κατὰ γῆς κεῖται καὶ μονονουχὶ τὰ λοίσθια πνεῖ· τὸ ἀπότομον καὶ ἀναιδές θριαμβεῦει· ἡ θρασύτης καὶ ἡ ἀμάθεια κατατυραννεῖ· τὰ δῶρα τὸν ἡττονα λόγον κρείττω ποιεῖ, καὶ αὐτῶν τῶν δεσποτικῶν λογίων παρὰ τοῖς πολλοῖς προτιμότερα κρίνεται.

Παρεμφερῶς τούτοις διάκειται καὶ τὰ τῆς πολιτικῆς ἀρχῆς. Χρήματα γὰρ καὶ τὸ παρ' αὐτῇ τιμώμενον· περὶ τὴν ἐκείνων συλλογὴν ἡ πᾶσα σπουδὴ καταβάλλεται· ἅπας ὁ χρόνος, ὅς ὀφείλεται τῇ φροντίδι καὶ τῇ μελέτῃ τῆς φυλακῆς καὶ τῆς αὐξήσεως τοῦ κοινοῦ, ἐς τοῦτο τρίβεται καὶ κακῶς δαπανᾶται, τὸ δὲ ἐν τῷ μεταξύ διαρρεῖ καὶ φθείρεται· ἀνάγκη δὲ καὶ τὰ κατὰ μέρος ἐκείνω συμφείρεσθαι καὶ συναπόλλυσθαι, ὅτι καὶ τοῦ ὅλου σώματος κακῶς ἔχοντος, οὐκ ἂν ποτε ὁ πούς ἢ ἡ χεὶρ ἢ ἄλλο τι τῶν αὐτοῦ μερῶν ὑγιαίνειν δύναιτο.

Ταύτη πῶς ἄρα διακείμενα ἡμῖν τὰ πράγματα λίαν ἐπιδεῶς ἔχει τῆς ἄνωθεν ἐπικουρίας, τὰ τε κατὰ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὰ ἔξω· καὶ δὴ καὶ ὀδυνώμεθα κατ' ἀμρότερον. (Οὔτε γὰρ ψυχικῶς πάσχοντες παραμύθιον εὕρισκόμεθα ἀπὸ τῆς κατὰ πνεῦμα διοικήσεως, πολλῶν αὐτὴν κυκόντων, ὡς ἔφην, καὶ κωλυόντων, οὔτε τῆς τοιαύτης ἀναφυγῆς στερόμενοι ἀνεσὶν τινα ἔχομεν ἀπὸ τῶν περὶ τὸ σῶμα. Καὶ τοῦτο λοιπὸν ἐς τὸ ἡμέτερον κατὰ τὸ παρὸν νόσημα, πρὸς ὃ θεραπείαν ἦν τινα ἂν ἡ σὴ εὐρὴ ἀγγίνοια, ταύτην ἡμῖν ἐκδηλώσει τὴν ταχίστην. Ἡ γὰρ ἐν τοῖς ἀναγκαίοις ἀναβολὴ καὶ μέλλησις, ὅσον τῇ ἡμῶν ὀδύνη προσάπτει μέγεθος, τοσοῦτον ἐπιτίθησιν ὄγκον τῇ περὶ ἡμῶν αὐτῆς ἀφροντισίᾳ.

62. Τῷ διδασκάλῳ Κ. Ἰακώβῳ.

Οἱ μὲν γεωργοὶ τοὺς ἐν ταῖς πόλεσιν εὐδαιμονίζουσιν· οἱ δὲ ἐν ταῖς πόλεσι, τὸν οἰκεῖον ἀποκλαίοντες βίον, τὴν ἐν τοῖς ἀγροῖς διαγωγὴν ἐν εὐχῆς μοίρα λογίζονται· οἱ δὲ ναῦται, ἑκατέροις φθονοῦντες,

πολλάκις θρηνοῦσι καὶ στένουσι καὶ τὸν θάνατον ἐκδεχομένους βίον φασὶν ἑαυτοὺς βιοῦν ἀβίωτον. Ἀλλὰ καὶ ὅποσοι βάνουσοί εἰσι καὶ τῶν χειρῶν ἀποζῶσιν, ἕκαστος, τῆς ἰδίας τέχνης τὸ ὀλιγόπορον καὶ πολυκάματον θρηνῶν, ἐξαίρειν φιλεῖ τὴν θατέρου, εἴτε διὰ τὸ ὑπερτερεῖν αὐτὴν τῷ ὄντι ἢ ἐκεῖνος ἐνησχόληται, εἴτε μεμψιμοιρία φύσεως, τῆς τῶν μὲν παρόντων ὀλιγωρούσης, τῶν δ' ἀπόντων ὀρεγομένης, οὕτως οἴομενοι.

Ἐγὼ δὲ τοῦ αὐλικοῦ βίου, (* ῶ, φεῦ, κακῶ δαίμονι χρησάμενος συνείλημαι, *) τὴν ἀθλιότητα περιγράφων, παρὰ δικαίῳ κριτῇ συγγνώμης ἄξιος εἶην. Ποίων γὰρ δεινῶν οὐκ ἐμπέπλησται ὁ τοιοῦτος βίος; τίσι δυσχερέσιν οὐ συμπέφυρται; οὐχὶ θορύβου πλήρης; οὐχὶ κινδύνων μεστός; οὐχ οἱ πλείους τῶν κατὰ τὴν παροῦσαν τοῦ χρόνου φορὰν κρατούντων ἀδίκου, ὑπερόπται, ὑποπτοι, ὑπερήφανοι, ἀνηλεεῖς καί, ἵνα συνελὼν εἶπω, παντὶ κακίας εἶδει κατειλημμένοι;

Καὶ δῆτα οὕτω πεφυκότες ἀπηνῶς ἀποχρῶνται τοῖς ὑπουργοῦσι· καὶ οὐ μόνον καὶ τὰ σμικρότατα τῶν ἀμαρτημάτων πικρῶς παιδεύουσιν, ἀλλὰ καὶ ὅσα ἐξ οἰκείας ἀνοίας καὶ ἀβουλίας κακῶς συμβαίη, αὐτοῖς ἐκείνοις ἐπιφορτίζουσι, τὸν ἐκεῖθεν ἀναφυόμενον ψόγον ἀποκρουόμενοι, καὶ πάντοθεν ἑαυτοῖς τὸ ἄμωμον μνώμενοι. Τοῖς δὲ μετὰ πολλῆς εὐθύτητος καὶ μετ' ἐξαισίου φρονήματος καὶ μεγάλης ἐτοιμότητος ἐκτελέσασιν τὰ προσταχθέντα, καὶ αὐτοῖς τοῖς ἐντειλαμένοις μεγίστην δόξαν καὶ εὐφημίαν περιάψασιν, οὐ μόνον τοῖς ἔργοις ἤκιστ' ἀντιμετροῦσι τὰς ἀμοιβάς, ἀλλὰ τούτων ἔνιοι οὐδὲ μέχρι λόγων εὐγνώμονος ψυχῆς σημεῖα διδόασιν, φειδόμενοι λόγων οὐδὲν μεῖον ἢ χρημάτων, καὶ εὐλαβούμενοι μήπου τῇ δαψιλείᾳ τῶν προσηκόντων λόγων συνεκρυῆ καὶ τὸ μέγεθος τῆς ἀρχῆς, καὶ χαμᾶζε πέσῃ τὸ ὑπερανεστός τῆς δυνάμεως· οὐδὲ ἀποκρίνειν ἴσασιν τοῦ σοβαροῦ τὸ ὑπέροφρον, καὶ τοῦ ἀρχικοῦ ἦθους διαστέλλειν τὸ τυραννικόν, ἀλλὰ μόνη τῇ ἀγριότητι τοῦ προσώπου (σοβαρότητα γὰρ οὐκ ἂν εἶποιμι), καὶ τῇ τῶν ὀφρῶν ἀνατάσει ἀξιώματος βάρος ἑαυτοῖς οἴονται προσπορίζεσθαι.

(*...*) Ἐν τῷ Ἐπιστ. ἐλλείπει· ἐτέθη δὲ καὶ ἐνταῦθα «συνείλημαι» ἐκ τοῦ συνείλομαι, ἀντὶ «συνείλημαι», ὡς ἔχει τὸ Χειρ. — Παράβ. Ἐπιστ. 35, σημ. 4 καὶ Ἐπιστ. 72, σημ. 4.

Ἡ δὲ περιφρόνησις, ἣ κατὰ τῶν ἀλλογενῶν εἰώθασι γρῆσθαι, ἀνδρὶ καλῶς πεφυκότι πῶς ἀνεκτὴ γένοιτο; καὶ γὰρ πρὸς τοὺς ἑτέρας θρησκεία τελεσθέντας ἀμύθητον ἔχθος μόνον οὐχ ἅμα τῷ μητρῷ γάλακτι σπᾶσαντες, καὶ τῇ ἐπιδόσει τῆς ἡλικίας αὐξήσαντες, ὀπηνίκα τῶν οἰάκων τῆς πολιτείας ἐφάψωνται, μεθ' ὅσης, βαβαί, τῆς ρώμης ¹⁾ ἐξεμοῦσιν, ἐς αἰὶ ὕβρεως ἀφορμὰς μαστεύοντες καὶ παιδείας προφάσεις κατὰ κύνας ρινηλατοῦντες! καὶ διὰ τοῦτο ἐπὶ μικροῖς τισι πλημμελήμασιν ἢ καὶ ἐπ' οὐκ ἀληθέσι διαβολαῖς καθάπερ ὄφεις τὸν ἰὸν ἐκχέουσιν.

Ἡμεῖν δὲ καχεῖνο λίαν ἀφόρητον ἀπαντᾶ, ὅτι ἐνί τινι τούτων μετὰ μεγίστης ἐπιμελείας καὶ ἀκεραιότητος δουλεύσασι, ἅτε ἀποδιδόναι μεμαθηκόσι τὰ τοῦ Καίσαρος τῷ Καίσαρι καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ, καὶ δὴ ἄγριον ὄντα διὰ πολλῶν πόνων καὶ ἰδρώτων τιθασσεύσασι, καὶ τὴν αὐτοῦ εὐνοίαν ὀπωσοῦν περιποιησαμένοις, κύβου, φασί, μεταπεσόντος, τοῦ μὲν τὸ πτώμα θρηνεῖν, νέῳ δὲ καὶ ἀήθει δεσπότη ὑποκλῖναι τὸν αὐχένα συμβαίνει. Καὶ δῆτα ἐν ἐλπίδι ὄντες μετὰ τὸν τοῦ σταδίου δρόμον ὅσον οὔπω τῆς εὐτυχίας τὸ τέρμα καταλαβεῖν, πάλιν ἐπὶ τὴν ὑσπληγγα δυστήνως ἀνελκόμεθα, καὶ πάλιν ἐν τοῖς πρωτοπείροις ἐξεταζόμεθα, καὶ τοὺς ἐξαντληθέντας καμάτους ἐλεεινῶς ἀπ' ἀρχῆς ἀναμετροῦμεν, καὶ τὸν αὐτὸν τῆς δουλείας λίθον πολλάκις κυλίομεν κατὰ Σίσυφον. Οὔπω γὰρ ἀναπνεύσαντες, τὸν μὲν αὔθις ὀρῶμεν τῆς ἀρχῆς ἐξωσθέντα, ἕτερον δὲ ὑπείκειλθόντα, καὶ μετ' ἐκεῖνον ἄλλον.

Ἐν δὲ τῇ ἀλληλοδιαδόχῳ τῶν ἀρχόντων ἀναρρήσει καὶ καθαιρέσει οὓς μὲν ἐστὶν ἰδεῖν τὸν τρόπον ἀδίκους καὶ τὸ ἦθος τυραννικούς ὑπὲρ Φάλαριν, θυμοῦ ἔμπλεως, ἄρεος πνέοντας, λυττῶντας, φρυαττομένους, κατὰ λύκους ὠρυομένους, φονῶντας· οὓς δὲ καὶ ἀμαθεῖς καὶ ἀπαιδέτους, εἰδέναί δὲ πάντα νομίζοντας, καὶ πόρρω φρονήσεως ἦκειν οἰομένους· θρασὺ γὰρ ἢ ἀμάθεια, καὶ συνημμένην ἔχει τὴν ἔπαρσιν. Ἐνίους δὲ ἐστὶν εὐρεῖν βλάκας καὶ ἀνοήτους· τινὲς δὲ τούτων πᾶσαν κακίαν ἐμπεριειληρότες φέρουσιν ἐν ἑαυτοῖς, καὶ ταύτη κατὰ τῶν ἀρχομένων ἀορίστως χρῶνται.

Καὶ τούτου ἄρα πολλάκις συμβαίνοντος, ποταπῶς ἡμᾶς βιοῦν νομίζεις; ἢ δῆλον ὅτι πάνυ ἀθλίως. Προσφόρως δὲ τὴν αὐλὴν πελάγει

¹⁾ « ρώμης »

παρεικάζομαι, ἐν ᾧ ἡμεῖς οἱ δύστηνοι, καθάπερ ἀνερμάτιστος ναῦς, κυμαίνομεθα· τοῦ γὰρ τῆς ἀρχῆς πόλου ἀστατοῦντος καὶ διηνεκῶς κινουμένου, ἢ τῆς φρονήσεως μαγνητικῆς ἀνενέργητος μένει καὶ οὐκ ἔχομεν ὅπως ἀπευθύνωμεν¹⁾ τὸν πλοῦν· ὅθεν ὅτε μὲν ὑφάλοις πέτραις προσαράξαι κινδυνεύομεν· ὅτε δὲ σκοπέλοις προσκροῦσαι· καὶ ἄλλοτε πάλιν, ἐναντίων πνευμάτων ἐπιπεσόντων, τὰ ἰστία διαρρήγνυται, ἢ ἄγκυρα τοῦ βίου μικροῦ δεῖν ἐκκόπτεται, καὶ πτοία ἡμᾶς ἔπεισι μὴ ὑποβρύχιοι γενώμεθα.

Τοιοῦτοις δὲ δεινοῖς περιστοιχιζόμενοι, Θεῷ μόνῳ τὰς ἐλπίδας ἀναρρίπτομεν καὶ τῇ ἐκείνου προνοίᾳ τὰ καθ' ἡμᾶς ἐπιτρέποντες, εὐχαῖς ταῖς ἀπὸ καρδίας τὸ πάθος παραμυθούμεθα. Καὶ ὑμᾶς δὲ ἐπ' αὐτὸ τοῦτο παροτρύνομεν, εἴποτε τῇ ἄνωθεν εὐμενεΐᾳ τῷ τῆς ἡσυχίας λιμένι προσορμίσει δυναίμεθα. Ἐρρωσο.

63. Τῷ διδασκάλῳ Κ. Ἰακώβῳ.²⁾

Ἐπισέλλειν σοι βουλόμενος, ἐρασμιώτατε καθηγητά, καὶ τὰ κατ' ἐμὲ δῆλα ποιεῖν ἀπαραίτητον ἡγούμενος ὄφλημα, ἅτε εἰδὼς ἐφιέμενόν σε λίαν μαθεῖν τι περὶ τῆς ἐμῆς καταστάσεως, πότερον κακῶς εἶποιμι ἢ καλῶς ἔχειν τὰ περὶ ἐμέ, ἀμφιβόλῳ γνώμῃ ταλαντεύομαι. Ἐπειδὴ, πρὸς μὲν τὸ μέγεθος ἀποβλέψας τῶν ἐνσκηψάντων ἀνιαρῶν καὶ εἰσέτι περιχυκλούντων με, καὶ μάλα κακῶς διαχειῖσθαι φαίην ἂν· ἀναφέρων δὲ τὸν νοῦν τῇ θείᾳ Προνοίᾳ, τῇ ἀρρήτοις λόγοις ἐνίοτε ἡμᾶς παιδαγωγούσῃ καὶ μαστιγούσῃ, αὐτίκα μεταμέλομαι καὶ καλῶς ἔχειν ὑπολαμβάνω τὰ δοκοῦντα τῷ κρείττονι.

Ἐπι δὲ κάμοι τῷ πειρωμένῳ, εἶγε μετ' εὐχαριστίας καὶ καρτερίας οἶσω, πολλὴν μετέπειτα νομίζω ἀπαντήσῃν ἐξ αὐτῶν τὴν γλυκύτητα.

¹⁾ Ἐπ. καὶ Χειρ. «ὅπως ἀπευθύναι»

²⁾ 1703, Σεπτεμβρίου 1', ἀπὸ Σωζοπόλεως.

Ἐλπίζω δέ, ὡς ὁ τὴν παιδείαν ἐπιθείς καὶ τὴν καρτερίαν παρέξει καὶ ἰσόρροπον τοῖς ἀλγεινοῖς ὑπομονὴν ἐνστάξει μοι. (* Ἀλλὰ δὴ καὶ μετὰ πολλῆς ἐνέσταξε τῆς δαφιλείας,*) ὅτι μέχρι τοῦ νῦν ταῖς συμφοραῖς οὐκ ἐνέδωκα, τοῖς δεινοῖς οὐχ ὑπεῖξα· οὐδὲν θῆλυ, οὐδὲν ἀνανδρον ἐπεδειξάμην· μᾶλλον δὲ μετὰ πολλῆς τῆς στερρότητος φέρω τὰ δυσχερῆ. Εἰ δέ πη καὶ ἀνιῶμαι, τὰ μὲν περιστοιχοῦντα δεινὰ ἤκιστα μοι ἐν αἰτία τῆς ἀθυμίας· ἀλλ' εἰς τὰ ἐν τῷ παρόντι χρόνῳ πλημμεληθέντα μοι τὴν μνήμην ἀνάγων ἀνιῶμαι, καὶ ἐξ ἐκείνης τῆς πηγῆς ἐπιρρεῦσαι ταυτὶ τὰ χαλεπὰ κατὰ νοῦν τιθέμενος, δυσφορῶ τε καὶ ἄχθομαι καὶ μεταγινώσκω ἐπὶ τοῖς κακῶς ἐμοὶ πεπραγμένοις.

Καὶ ὀῆτα, ὡς συνελόντι φάναι, ἀνιάρᾳ μὲν τὰ περὶ ἐμέ, ἀλλὰ διὰ τῆς ἀνωθεν ἐπικουρίας οὐκ ἀνιᾶ· λυπηρὰ μὲν, ἀλλ' ἢ τοῦ Θεοῦ χάρις καθίστησι τὴν ἐξ αὐτῶν λύπην οἷον εἰπεῖν ἀνεπαίσθητον· δυσχερῆ μὲν τὸ δοκοῦν καὶ χρηστοτέρας ἐλπίδος ἔρημα, ἀλλὰ πολὺ τι τὸ φαιδρὸν αὐτοῖς ἐπανθεῖ διὰ τῆς τοῦ κρείττονος ¹⁾ εὐμενείας, καὶ τὴν ὅσον οὔπω προμηνύει τούτων διάλυσιν.

Ἴδού σοι ἐμαυτὸν ἐζωγράφηκα, οὔμενον στωϊκῶ τύφῳ εἰς εὐστάθειαν καὶ στερρότητα οὐκ ἀληθῶς καλλωπιζόμενος, ἀλλ' ἀπλότητι γνώμης τὴν ἀληθῆ τῆς ἐμῆς καταστάσεως εἰκόνα ὑπ' ὄψιν τῷ φιλτάτῳ προτιθέμενος. Ἐρρωσο.

(* *) Ἐν τῷ Ἐπιστ. ἐλλείπει.

¹⁾ τῆς κρείττονος.